

змісту методології взаємодії суспільства і природи, яка не так давно у географії дійшла до абсурдного висновку щодо неможливості існування цілісної географії як такої і необхідності її принципового розмежування на дві різні науки – географію природничу і географію суспільну. Навіть такий стислий огляд проблеми показує, що вихід трактування поняття ТОС на якісно новий міждисциплінарний рівень істотно збагачує цю категорію, а наведені матеріали значною мірою демонструють такий перехід.

У другому збірнику розглянуті методологічні підходи і методологічні розробки проблем розвитку прикордонних територій країн СНД – України, Білорусі, Росії. Матеріали п'ятнадцяти авторів представляють результати міжнародного проекту, виконаного географами названих країн.

Теорія і практика прикордонного і транскордонного міжнародного співробітництва являє собою новий напрям сучасної суспільної географії. Потреба у його розробленні позначена і посилена процесами інтернаціоналізації та глобалізації, євроінтеграції, формуванням євро регіонів. Особливо актуальні ці питання для пострадянських країн – колишніх республік СРСР, які активно і, на жаль, ще недостатньо успішно шукають форми і механізми міжнародної співпраці в сучасних умовах.

Один з авторів збірника (Л. В. Вардомський) доходить висновку, який має методологічне значення: спроби у різних інтеграційних форматах пом'якшити бар'єрний ефект нових пострадянських кордонів не дали помітних результатів; концепції єдиного економічного простору, що розроблялись у СНД, виявились менш привабливими, ніж можливості захисту національного виробника або використання зовнішньоекономічних важелів для досягнення політичних чи геополітичних цілей.

Слід привітати ініціаторів підготовки і видання цієї серії з хорошим початком та висловити побажання, щоб у наступних випусках були розширені і тематика теоретико-методичних роздумів та пошуків, і представництво майбутніх учасників таких обговорень і наукових розробок.

Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова

Отримано 17.10.2011

В.М. Пащенко

ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ КАРТОГРАФІЧНЕ ВИДАННЯ

Історичний Атлас України. Найдавніше минуле. Русь (Київська держава, Галицько-Волинська держава)

/ Керівник проекту й автор-упорядник Юрій Лоза. – К.: Мапа, 2010. – 300 с.

Виданий у 2010 р. “Історичний Атлас України” є системним зібранням найновішої, найширше поданої історичної інформації від найдавніших часів до раннього утвердження української державності.

Атлас має дві великі частини щедро документованих ілюстраціями оригінальних текстів і мап: “Залюднення українських земель у найдавніші часи” (24 тематичних тексти, 220 великих і малих мап і 30 хронологічних таблиць) та “Від перших слов'янських спільнот до ранньоукраїнської держави” (63 тематичних тексти, близько 300 різних мап і планів міст та понад 80 хронологічних та інформаційних таблиць).

Атлас – колективна праця, а його головним автором-упорядником і відповідальним редактором є відомий україніст, картограф і дослідник історії України Юрій Лоза. Робота над першим томом Атласа тривала 11 років за сприяння колективу видавництва «Мапа» та особисто його керівника Бориса Тисленка. Із виданням цього Атласа Україна ввійшла до переліку країн, які вже мають свої історичні атласи (США, Канада, Великобританія, Франція, Італія, Іспанія, Бельгія, Нідерланди, Польща, Угорщина, Болгарія та інші).

Науково-довідковий зміст “Історичного Атласа України” містить різнобічні характеристики витоків українського етносу в його історичному розвитку, докладне відображення політичної історії нашого етносу, його прадавньої демографії, історії його релігії, культури й господарства. Ця колективна праця без перебільшення має національне значення і засвідчує високий престиж інтелектуальних здобутків фахівців і вчених нашої держави.

Першу частину Атласа – “Залюднення українських земель у найдавніші часи” – складають 15 розділів: “Розвиток природного середовища”, “Первісне заселення України найдавнішими людьми”, “Мисливські доби пізнього палеоліту”, “Суспільства лісових мисливців доби мезоліту”, “Найдавніші землеробсько-скотарські племена доби неоліту”, “Індоевропейські, трипільські та інші землеробсько-скотарські племена доби міді”, “Господарство стародавніх суспільств від неоліту до епохи бронзи”, “Походження індоевропейців”, “Племена доби бронзи”, “Тенеза іранських племен та шляхи їхніх міграцій”, “Кіммерійці, праслов’яни та інші племена початку ранньозалізної доби”, “Велика Скитія”, “Пізні скити”, “Сармати, давні слов’яни (ранні венеди) та їхні сусіди на зламі двох ер”, “Античні держави Північного Надчорномор’я”.

Друга частина Атласа – “Від перших слов’янських спільнот до ранньоукраїнської держави” – об’єднує 10 розділів: “Походження слов’ян”, “Початки Київської держави”, “Русь: становлення держави та її соціально-політичний розвиток”, “Галицько-Волинська держава: продовження політичних традицій Києва”, “Ростово-Суздальщина: від далекої київської периферії до незалежного князіння”, “Господарський розвиток Русі”, “Культурне життя Русі”, “Столиці”, “Русь і кочівники Великого Степу”, “Таврика у пізньоримську добу та середньовіччі”.

Історичні події, змістовно згруповані відповідно до загальної концепції Атласа, та виокремлені й картографовані зрізи певних історичних подій подано на тлі природничо-географічної інформації, зокрема палеогеографічної та історико-ландшафтознавчої. Вона представлена в численних картографічних відображеннях чіткої послідовності найістотніших етапних змін природи, визначальних для різних історичних періодів становлення людності та розвитку ранньої вітчизняної державності в межах українських теренів.

Повнота і докладність змістовних охоплень “Історичного Атласа України” – енциклопедична. Крім різноманітних знань історичних наук, антропології, суспільствознавства, культурології, мовознавства, мистецтвознавства, в ньому використані узгоджені та пов’язані між собою результати найновіших досліджень передових вітчизняних природознавців – геологів, геоморфологів, палеогеографів, ландшафтознавців. Важливо підкреслити верифікованість наведених геоморфологічних та історико-ландшафтознавчих знань: узгодженість їх із фактами та висновками вітчизняних і зарубіжних археологів. Наведені в атласі різноманітні взаємодоповнюючі відомості – наочні й доступні для сприйняття, вичерпно інформативні та ємні. Вони виразно прості, лаконічні й переконливі в інформуванні.

Багата фактологічна документованість Атласа особливо виразна інформативними кольоровими ілюстраціями. Це десятки фотознімків – пейзажних з відображенням характерних та історичних ландшафтів і архітектурних пам’яток найдавнішого, античного, ранньослов’янського, давньоукраїнського минулого, фотозображень артефактів, культових і мистецьких творів усіх тих часів. Вміщено також численні кольорові малюнки-реконструкції, зокрема побутово-мистецьких реалій та одягу простолюдинів, воїнів і знаті племен і народів праукраїнського минулого. Важливим доповненням є династичні й генеалогічні таблиці видатних персоналій української історії.

Рецензований фундаментальний історичний твір, академічний та енциклопедично довідковий одночасно, виконує відразу дві функції: він *фахово синтезує історичні знання із новітньої україністики – та успішно популяризує їх*. Крім того, читач-дослідник може самостійно здійснювати свої власні бачення та зіставлення наведених даних і доходити своїх власних висновків із представленої в Атласі інформації. Так може бути реалізована і третя функція цього Атласа – *дослідницька*.

Перше, неофіційне публічне представлення Атласа відбулось у Парижі на 25-й Міжнародній картографічній конференції у липні 2011 р., офіційна презентація – у Львові 16 вересня 2011 р. у рамках Міжнародного Форуму книговидавців. Учасники презентації відзначили багату змістовність і фундаментальність “Історичного Атласа України”, прекрасне оформлення і якісну поліграфію видання, визначальну роль Ю. Лози у створенні цього унікального картографічного твору.

Окремі зауваження стосуються переважно технічного і літературного редагування.

Рецензований Атлас – це тільки перший том задуманої праці; масштабність проекту можна буде збагнути із втіленням у реальність усього задуму.